

8. Hayes S. C. Relational Frame Theory: A Post-Skinnerian account of human language and cognition / S. C. Hayes, D. Barnes-Holmes & B. Roche (eds.). – New York : Plenum Press, 2001. – 502 p.
9. Shepard L. A. Self-acceptance: The evaluative component of the self-concept construct / L. A. Shepard // American Educational Research Journal. – 1978. – № 16 (2). – P. 139–160.
10. Zasiékina L. Psycholinguistic reorganization of individual traumatic memory / L. Zasiékina // East European Journal of Psycholinguistics. – 2014. – Vol. 2. – P. 87–94.

УДК 37.03

**Л. В. Засєкіна**

Received: November 15, 2016

Revised: January 21, 2017

Accepted: February 10, 2017

## **ІНТЕЛЕКТ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОЇ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ВЗАЄМОДІЇ**

У статті відображено результати теоретико-емпіричного дослідження культурного інтелекту юнаків у прикордонних регіонах України й Польщі. Запропоновано визначення культурного інтелекту як індивідуальній здатності ефективно взаємодіяти в полікультурному середовищі. Зіставлено зарубіжні моделі культурного інтелекту й авторську модель індивідуального інтелекту, у якій виділено соціокультурний рівень. Результати емпіричного дослідження метакогнітивного, когнітивного, мотиваційного й поведінкового компонентів культурного інтелекту юнаків засвідчує зв'язок білінгвізму, спеціалізації з іноземних мов у професійній підготовці, проживання в прикордонному регіоні з показниками культурного інтелекту. Результати зіставного аналізу показників різних компонентів культурного інтелекту юнаків, які проживають у прикордонних регіонах, і тих, хто мешкає в дистантних від кордону областях, за допомогою *t*-критерію Стьюдента, засвідчують, що є значущі відмінності в показниках метакогнітивного компонента й мотиваційного (у юнаків з прикордонних регіонів вони вищі). Отож, є відмінності лише в усвідомленні наявних знань про іншу культуру й потребу розширювати свої знання для ефективної взаємодії в полікультурному середовищі, а в реальній міжкультурній поведінці значущих відмінностей не виявлено. Інакше кажучи, культурний інтелект більшою мірою зосереджений у потенціальній, ніж активній зоні функціонування особистості. Також не виявлено значущого взаємозв'язку між наявністю зару-

біжного досвіду й кількістю поїздок за кордон та показниками культурного інтелекту. Окреслено важливість у мікро (змішані шлюби, психотерапевтична взаємодія), мезо (міжнародні організації) та макросередовищах (геополітична взаємодія) та потреба розвитку культурного інтелекту юнаків у прикордонних регіонах України й Польщі.

**Ключові слова:** культурний інтелект, соціокультурний рівень інтелекту, архетипний, національно-культурний, когнітивний, метакогнітивний, мотиваційний, поведінковий компоненти інтелекту.

**Zasiekina L. V. Intelligence as a Factor of Efficient Cross-Cultural Interaction.** The results of theoretical and empirical study of cultural intelligence of youth in transborder regions of Ukraine and Poland are highlighted in the article. The definition of cultural intelligence is suggested as individual ability to interact efficiently in poly-cultural environment. The modern models of cultural intelligence and social-cultural level of individual intelligence in the author's model are compared. The results of the empirical study of metacognitive, cognitive, motivational and behavioral components show the correlation between indices of bilingualism, professional training in foreign languages departments, living in the transborder regions of Ukraine and different components of cultural intelligence. The comparative analysis of the different components of cultural intelligence shows that the representatives of transborder regions have higher indices in the motivational and metacognitive components and represent the higher awareness of necessity to develop cultural intelligence. However there are no differences between subjects in real cross-cultural interaction, expressed in the similar level of behavioral component of cultural intelligence. There are also no differences between the indices of cultural intelligence and frequency of the trips abroad. The necessity of cultural intelligence in micro (family, clinical settings), meso- (international organizations) and macro settings (geopolitical interaction) are described and primary ways of cultural intelligence development of youth in transborder regions of Ukraine and Poland are outlined.

**Key words:** cultural intelligence, social-cultural level of individual intelligence, archetypical, national-cultural, metacognitive, cognitive, motivational and behavioral components of intelligence.

**Засекина Л. В. Интеллект как фактор эффективного кросс-культурного взаимодействия.** В статье отображены результаты теоретического и эмпирического исследования культурного интеллекта юношей в пограничных регионах Украины и Польши. Предложено определение культурного интеллекта как индивидуальной способности личности эффективно взаимодействовать в поликультурных средах. Результаты эмпирического исследования метакогнитивного, когнитивного, мотивационного и поведенческого компонентов культурного интеллекта юношей свидетельствуют про связь билингвизма, профессиональной подготовки на факультетах иностранных языков, проживания в пограничном регионе с показателями культурного интеллекта. Результаты сравнительного анализа разных компонентов культурного интеллекта показали, что у жителей пограничных регионов выше показатели метакогнитив-

ного и мотивационного компонентов. Иначе говоря, существуют значимые отличия в осознании необходимости повышения поликультурной компетенции. В то же время одинаковый уровень поведенческого компонента показывает, что в реальном поведении такие отличия отсутствуют. Таким образом, можем говорить о значимых отличиях в потенциальных ресурсах культурного интеллекта, а не в его активе. Также не выявлены значимые связи между показателями культурного интеллекта и частотой поездок за границу. Определены необходимость развития культурного интеллекта в микро (семья, психотерапевтический альянс), мезо- (международные организации) и макросредах (геополитические отношения).

**Ключевые слова:** культурный интеллект, социокультурный уровень интеллекта, архетипический, национально-культурный, когнитивный, метакогнитивный, мотивационный, поведенческий компоненты интеллекта.

**Постановка наукової проблеми та її значення.** У ситуації світової глобалізації, яка торкається всіх сфер суспільного життя, надзвичайно важливою постає якість міжособова взаємодія в полікультурному середовищі. Потреба комунікації з представниками різних національно-культурних просторів пронизує всі галузі суспільства: освітню, економічну, медичну, політичну. Провідні принципи академічної мобільності та створення міжнародних освітніх консорціумів дедалі глибше урізноманітнюють освітнє середовище сучасних університетів, принципи економічної співпраці розширюють формат діяльності міжнародних корпорацій, порушуючи питання розвитку глобального лідерства й управління. Пожвавлення міграційних тенденцій у світі спричиняє появу значної кількості національно-змішаних шлюбів і міжкультурну співпрацю в різних площинах від побутово-соціальної до лікарсько-терапевтичної, у яких учасниками співпраці є представники різних культур.

Особливо гостро проблема міжкультурної взаємодії активізується в прикордонних регіонах, до яких належить і Волинь. Загострення питання щодо збереження державних кордонів й утримання незалежності України зумовило не лише зміцнення громадянської позиції більшості українців, а й поглибило повсякденну й наукову рефлексію про те, хто є хто по різні кордони України, що ми знаємо про наших сусідів, про провідні закони полікультурного існування та їх утілення в прикордонних регіонах.

Варто зазначити про важливу роль різних галузей психології для підтримки й супроводу українців у період трансформації українського суспільства. Результати психологічних пошуків із цих напрямів широко висвітлюють у наукових публікаціях, обговорюють на

наукових заходах та в ЗМІ. За цим проглядається майже повна відсутність у цих обговореннях представників когнітивної й культурної психології, які можуть, якщо й не надати відповіді, то принаймні поставити запитання про те, як компетенції впливають на індивідуальну поведінку в полікультурному контексті. Ці запитання й відповіді набувають особливої значущості в полікультурних спільнотах із наявністю державно регульованого бі- чи полілінгвізму (до яких належить і Україна), а також у прикордонних регіонах нашої країни.

Запропонована стаття відображає один із напрямів наукової рефлексії полікультурної поведінки юнаків у прикордонних регіонах України й Польщі, а головним дослідницьким предметом такої наукової рефлексії слугує культурний інтелект як психологічний феномен.

**Мета статті** – теоретико-емпіричне обґрунтування поняття *культурний інтелект*, а також установлення особливостей його прояву в юнаків у прикордонних регіонах України й Польщі.

**Аналіз досліджень цієї проблеми.** Поняття *культурний інтелект* уперше введено 2003 р. й ґрунтовно операціоналізовано на теоретичному й емпіричному рівнях 2008-го р. [7]. *P. C. Early, S. Ang* тлумачать культурний інтелект як здатність індивіда ефективно функціонувати в ситуаціях культурної різноманітності [5]. Для інструментального виміру культурного інтелекту вчені запропонувати коефіцієнт культурного інтелекту CQ. Саме останній дає змогу передбачити, наскільки особа буде поводитись ефективно в полікультурних контекстах.

*P. C. Early, S. Ang* розробили чотиривимірну модель культурного інтелекту, яка складається з таких компонентів: метакогнітивного, когнітивного, мотиваційного, поведінкового та вимірюється загальним показником – CQ [6].

*Метакогнітивний компонент* відображає індивідуальну здатність усвідомлювати особливості власної міжособистісної взаємодії в полікультурному середовищі. Отож метакогнітивний компонент відображає, як людина освоює й розуміє знання про культуру, а також використовує стратегії планування, моніторингу й контролю в утворенні ментальних моделей про певні культурні норми чи конкретну спільноту людей. Варто зазначити, що зміст метакогнітивного компонента повністю збігається із ідеями *J. Flavell* про сутність і функції метакогніції, лише у цьому випадку вона занурена полікультурний контекст [6].

*Когнітивний компонент* відображає наявні знання особи про норми, практики, традиції, прийняті в різних країнах, які набуваються в умовах розширення особистісного чи освітнього досвіду. Отож ког-

нітивний компонент відображає індивідуальний рівень знань про іншу культуру й культурне середовище.

У культурній антропології *H. C. Triandis* зазначає: незважаючи на значні відмінності в культурах, на вищому рівні абстракції можна визначити провідні культурні універсалиї [8]. До них автори відносять економічну (виробничо-постачальну-споживацьку поведінку), соціальну (макро- і мікросередовища, зокрема інститути сім'ї, виховання), політичну та юридичну системи (запобігання анархії й дотримання соціальних та державних норм), комунікаційну систему (вербальну й невербальну поведінку), систему надприродних вірувань (для пояснення незрозумілих феноменів).

*Мотиваційний* компонент відображає індивідуальну здатність перенаправити власну увагу й енергію, аби виробити ефективну поведінку в полікультурних ситуаціях взаємодії. *P. C. Early, S. Ang* розглядають мотиваційний компонент культурного інтелекту як особливу форму прояву самоефективності та внутрішньої мотивації до взаємодії в крос-культурних ситуаціях [5].

*Поведінковий компонент* відображає індивідуальну здатність виявляти ефективну вербальну й невербальну поведінку під час взаємодії в різних полікультурних ситуаціях. На думку авторів моделі, поведінковий компонент відіграє провідну роль, адже саме він відображає найважливіші риси соціальної взаємодії. І хоча вербальна поведінка – експлікована, невербальна також важлива, оскільки вона відображає імпліцитні і непомітні, на перший погляд, особливості поведінкового компонента культурного інтелекту.

Запропонована модель культурного інтелекту була апробована в різних експериментальних умовах, в результаті чого були встановлені значущі позитивні кореляційні зв'язки між досвідом роботи в міжнародних організаціях чи за кордоном і показниками метакогнітивного, когнітивного й поведінкового компонентів культурного інтелекту; міжнародними контактами й показниками когнітивного й поведінкового компонентів; знанням іноземної мови й показниками когнітивного і поведінкового компонентів культурного інтелекту; різноманітністю соціальної взаємодії (із різними соціальними групами) та показниками метакогнітивного, когнітивного і поведінкового компонентів [7].

Результати досліджень *S. Ang* та інших учених свідчать про наявність значущих кореляційних зв'язків між рисами Великої п'ятірки та різними компонентами CQ [3]. Зокрема, сумлінність позитивно корелює з метакогнітивним компонентом, доброзичливість – із пове-

дінковим; емоційна стійкість негативно корелює з поведінковим компонентом CQ; екстраверсія позитивно корелює із когнітивним, мотиваційним і поведінковими компонентами; і відкритість до досвіду позитивно корелює з усіма компонентами CQ [7].

Серед сучасних напрямів прикладного використання моделі культурного інтелекту виокремлюються дослідження впливу культурного інтелекту на феномен локального і глобального лідерства, ефективної професійної діяльності в міжнародних організаціях, крос-культурну адаптацію, етнічну й глобальну ідентичність у міжнародних командах, міжкультурну психотерапевтичну компетентність і ефективність [8].

Іншу модель інтелекту, яка охоплює рівень культурного інтелекту, учені розробили 2005 р. [9]. У конструюванні моделі індивідуального інтелекту ми виходили з того, що в людини навряд чи може бути велика кількість різних інтелектів: академічного, практичного, емоційного, соціального, культурного тощо. Натомість пропонуємо єдину модель інтелекту, яка містить різні структури й процеси, які відповідають за розв'язання різних завдань, що потребує актуальна ситуація. При цьому інтелект тлумачать як пізнавальну здатність до всіх рівнів психічного відображення дійсності (інтуїтивно-чуттєвого, абстрактного), її узагальнення та перетворення, яка пронизує різноманітні сфери особистісного буття людини (академічного, соціального, професійного, полі-культурного тощо) та визначає траєкторію її пізнавальної активності. Отже, у контексті ефективної активності в полікультурному середовищі, важливими є структури, які забезпечують цю ефективність.

В авторській моделі інтелекту ці структури представлені на соціокультурному рівні інтелекту. Соціокультурний рівень інтелекту представлений універсальними категоріями людського пізнання, прототипами цих категорій та етнічними стереотипами, які виражають специфіку національного ментального простору носіїв різних культур.

Результати теоретичних узагальнень щодо існування окремих інтелектуальних структур, які представляють культурний інтелект (*P. Early, S. Ang*) [5] чи соціокультурний рівень інтелекту (*Л. Засекіна*) [9], дають змогу перейти до емпіричного дослідження цих структур осіб, які проживають у прикордонних регіонах України й Польщі. Як зазначали вище, цей вид чи рівень інтелекту відіграє провідну роль для оптимального транскордонного співробітництва й гармонійного співіснування держав та спільнот загалом.

**Емпіричне дослідження.** Методологічною основою дослідження культурного інтелекту слугували основні ідеї теорії культурного інтелекту [6].

Оскільки предметом нашого дослідження є ефективність полікультурної взаємодії осіб, які проживають у прикордонних регіонах України й Польщі, виявлення рівня культурного інтелекту цих осіб у сукупності когнітивного, метакогнітивного, мотиваційного, поведінкового блоків (модель *P. Early, S. Ang*) постало наступним завданням емпіричного дослідження.

Процес і результати адаптації й стандартизації методики відповідають основним вимогам експериментальної психології та відображені в наших попередніх роботах [1].

У дослідженні взяли участь 84 особи, серед них особи, які проживають у прикордонних регіонах (Волинська та Львівська області) – 42 особи (відповідно 50 %) та особи, які проживають в інших областях України (Рівненська, Київська, Херсонська, Запорізька, Тернопільська, Хмельницька) – 42 особи (50 %). Усі досліджувані – студенти вищих навчальних закладів, віковий діапазон від 18 до 25 років.

Незалежними змінними в дослідженні слугували показники продуктивного білінгвізму, який визначали за методикою вільного асоціативного експерименту [2]; кількість поїздок за кордон; область проживання (прикордонний / дистантний від кордону) регіон; спеціальність навчання (спеціальності іноземних мов / немовні спеціальності).

Результати кореляційного аналізу показників продуктивного білінгвізму й різних компонентів культурного інтелекту викладено в табл. 1. Оскільки за критерієм Колмогорова-Смирнова розподіл даних тяжіє до нормального, для кореляційного аналізу використовувався коефіцієнт кореляції Пірсона.

Таблиця 1

**Результати кореляційного аналізу показників продуктивного білінгвізму та компонентів культурного інтелекту**

Рівні значущості	Білінгвізм	Метакогнітивний	Когнітивний	Мотиваційний	Поведінковий
Білінгвізм	1	0,201	0,381*	0,294*	0,123
Метакогнітивний	0,200	1	0,303*	0,485**	0,463**
Когнітивний	0,381**	0,303**	1	0,270*	0,317**
Мотиваційний	0,294*	0,485**	0,270*	1	0,360**
Поведінковий	0,123	0,463*	0,327*	0,360**	1

Примітка: \* $p < 0,05$ ; \*\* $p < 0,01$ .

Із табл. 1 випливає, що значущі кореляційні зв'язки простежуються між показниками білінгвізму й когнітивним ( $r = 0,381, p < 0,01$ ) і мотиваційним ( $r = 0,294, p < 0,05$ ) компонентами. Отже, іншомовна активність безпосередньо пов'язана зі знаннями про іншу культуру, її норми, традиції, звичаї, а також бажанням докласти зусиль для поповнення цих знань. Це узгоджується зі значущими відмінностями в показниках сформованості різних компонентів культурного інтелекту в студентів іншомовних і немовних спеціальностей. Так, значущі відмінності в студентів іншомовних і немовних спеціальностей, за критерієм Стьюдента, простежуються в показниках метакогнітивного компонента (відповідно, 20,53 та 18,14;  $t = 2,045, p < 0,05$ ); когнітивного (відповідно, 25,31 та 23,09;  $t = 2,115, p < 0,05$ ); мотиваційного (відповідно, 30,47 і 26,89;  $t = 2,085, p < 0,05$ ); поведінкового (відповідно, 27,68 і 24,00;  $t = 2,974, p < 0,05$ ) компонентів. Отже, навчання на іншомовних спеціальностях значно підвищує сформованість усіх компонентів культурного інтелекту, формуючи готовність майбутніх фахівців до широкої полікультурної взаємодії. Такі результати узгоджуються з результатами зарубіжних досліджень, зокрема *L. Shannon, T. Begley*, про взаємозв'язок процесу оволодіння іноземними мовами зі сформованістю когнітивного й поведінкового компонентів [7]. Розширення цього зв'язку метакогнітивним і мотиваційним компонентом в українських студентів пов'язуємо із сильною мотивацією виїхати за кордон і здатністю вітчизняної вищої освіти розвивати метакогнітивні здібності загалом.

Одним із припущень нашого дослідження була гіпотеза про те, що юнаки, які проживають у прикордонних регіонах, мають вищі показники культурного інтелекту, оскільки частіше мають нагоду їздити закордон. У цьому дослідженні нас цікавила полікультурна взаємодія юнаків у прикордонних регіонах України й Польщі. Результати зіставного аналізу показників різних компонентів культурного інтелекту юнаків, які проживають у прикордонних регіонах, і тих, хто мешкає в дистантних від кордону областях, за допомогою  $t$ -критерію Стьюдента, засвідчує, що є значущі відмінності в показниках метакогнітивного компонента (відповідно, 19,76 та 17,60;  $t = 2,045, p < 0,05$ ) і мотиваційного компонента (відповідно, 29,29 та 26,12;  $t = 3,182, p < 0,001$ ). Отже, є відмінності лише в усвідомленні наявних знань про іншу культуру та потреби розширювати свої знання для ефективної взаємодії в полікультурному середовищі. Примітно, що в реальній



міжкультурній поведінці значущих відмінностей не виявлено. Інакше кажучи, культурний інтелект більшою мірою зосереджений у потенціальній ніж активній зоні функціонування особистості.

Також не виявлено значущого взаємозв'язку між наявністю зарубіжного досвіду й кількістю поїздок за кордон і показниками культурного інтелекту. Такі результати не узгоджуються з результатами дослідження L. Shannon та T. Begley, відповідно до яких зарубіжний досвід впливає на сформованість метакогнітивного, мотиваційного, поведінкового компонентів [7]. Тому важливим змістовим наповненням цієї незалежної змінної в подальших дослідженнях вважаємо не лише кількість виїздів закордон, а й термін перебування, і головно мету поїдки. Адже не усі закордонні відрядження передбачають широку полікультурну взаємодію й формування досвіду міжнародної співпраці.

Отже, результати здійсненого теоретико-емпіричного дослідження культурного інтелекту дає змогу дійти **висновків** про те, що це важливий психічний феномен, який виражає здатність людини до ефективної взаємодії в полікультурному середовищі. Відтак набуває статусу особистісного конструкту.

Надзвичайної важливості культурний інтелект має в крос-культурній взаємодії в *мікросередовищах*. Наприклад, у родині, де чоловік і дружина – представники різних культур, або в психотерапії, якщо психотерапевт і клієнт мають різні культурні корені. Адже представники різних релігійних конфесій, етносів і культур мають різні способи виявлення травматичних реакцій. Приміром, у деяких дітей із Латиноамериканських країн посттравматичний стресовий розлад може виявлятися у формі *susto* (укр. «страх», «утрата душі»), – як ілюзія відокремлення душі від тіла, що викликає різні соматичні симптоми, порушення сну, загальмованість реакцій. В індіанців може простежуватися хвороба марення (людина занурена у світ смерті й постійно скаржиться на погані сни, почуття небезпеки, страху, безнадії) [4].

Не менш важливі прояви культурного інтелекту в *мезосередовищах*, наприклад, у міжнародній взаємодії в різних організаціях, де кожен із представників – носій конкретних поглядів, традицій, правил тощо. Управління цими організаціями, налагодження корпоративної культури потребує високосформованих усіх компонентів культурного інтелекту. В сучасних умовах України прояви культурного інтелекту

в мезасередовищах також простежуємо внаслідок процесів вимушеної міграції, у межах якої необхідна ефективна адаптація представників Сходу України до культури її західних регіонів.

*Макросередовища* потребують також високорозвиненого культурного інтелекту, адже взаємодія різних націй на державних рівнях, урегулювання дотримання незалежності кожної з держав світу, повага до її національної культури й різних видів автономії – першочергове завдання світу у ХХІ ст. Установлення балансу між дотриманням і збереженням національної ідентичності, з одного боку, і повагою та безумовним прийняттям інших культур – з іншого вихідним пунктом мирного співіснування в макросередовищах. Межа між національною ідентичністю й етнічною толерантністю доволі хитка, тому її знаходження є важливою не лише суспільною, а й особистісною справою кожної людини. Гармонійне поєднання національної ідентичності й інтернаціональної толерантності бере початок передусім у співіснуванні держав у прикордонних регіонах, в ефективній співпраці представників цих регіонів, і значною мірою забезпечується культурним інтелектом мешканців цих регіонів.

Результати проведеного емпіричного дослідження засвідчують потребу розвитку культурного інтелекту (зокрема його когнітивного й поведінкового компонентів) юнаків у прикордонних регіонах України й Польщі, передусім через залучення їх до реальної активної співпраці та збагачення знань про культуру іншої країни шляхом упровадження програм наукового, студентського, громадського обміну, розширення мережі глобального лідерства, проведення мовних літніх шкіл, запровадження академічних програм подвійних дипломів тощо.

**Перспективами подальших досліджень** вважаємо вивчення культурного інтелекту юнаків Польщі, які проживають у прикордонних регіонах з Україною, а також розроблення й впровадження комплексних програм, спрямованих на розвиток культурного інтелекту юнаків у прикордонних регіонах України й Польщі.

#### *Література*

1. Засекіна Л. В. Адаптація і стандартизація опитувальника для діагностики культурного інтелекту / Л. В. Засекіна // Актуальні проблеми загальної та соціальної психології : зб. наук. ст. / за ред. Л. В. Засекіної та ін. – Луцьк : ПП Іванюк В. П., 2016. – С. 7–11.  
Zasyekina L. V. Adaptatsiya i standartyzatsiya opytuvalnyka dlya diagnostyky kulturnogo intelektu [Adaptation and standardization of questioner for cultural intelligence] / Aktualni problemy zahalnoyi i sotsialnoyi psykhologii : zb. nauk. st. / ed. L. V. Zasyekina. – Lutsk : PP Ivanyuk V. P., 2016. – S. 7–11.

2. Практикум по экспериментальной и прикладной психологии / под ред. А. А. Крылова, С. А. Маничева. – СПб. : Питер, 2000. – 560 с.  
Praktikum po eksperimentalnoy i prikladnoy psikhologii [Handbook for experimental psychology] / ed. A. A. Krylova, S. A. Manicheva. – SPb. : Piter, 2000. – 560 s.
3. Personality correlates of the four-factor model of cultural intelligence / S. Ang, Van Dyne, L. & C. Koh // Group and Organization Management. – 2006. – 31. – P. 100–123.
4. Cohen J. A. Treating trauma and traumatic grief in children and adolescents / J. A. Cohen, A. P. Mannarino, E. Deblinger. – N. Y. : Guilford Publication Inc., 2006. – 256 p.
5. Early P. C. Cultural intelligence: Individual interaction within cultures / P. C. Early, S. Ang. – Palo Alto, CA : Stanford University Press, 2003. – 314 p.
6. Flavell J. H. Metacognition and cognitive monitoring: a new area of cognitive-developmental inquiry / J. H. Flavell // American Psychologist. – 1979. – 34. – P. 906–911.
7. Handbook of cultural intelligence: theory, measurement and applications / ed. by S. Ang & L. V. Dyne. – New York : M. E. Sharpe, Armonk, 2008. – 414 p.
8. Triandis H. C. Culture specific assimilators / H. C. Triandis // Intercultural. Source book: Cross-cultural training methods / S. M. Fowler (ed.). – Yarmouth, ME : Intercultural Press, 1995. – P. 179–186.
9. Zasiékina L. Language and culture impact on individual intelligence. Challenging Tasks for Psycholinguistics in the New Century / L. Zasiékina. – Katowice : University of Silesia, 2007. – P. 256–262.

УДК 159.9:[37.016:811]:615.851

**Х. Ю. Хворост**

Received: December 02, 2016

Revised: February 20, 2017

Accepted: March 12, 2017

## **ПСИХОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ АРТ-ТЕРАПЕВТИЧНИХ ЗАСОБІВ У ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ**

У статті звернено увагу на роль арт-терапії у процесі навчання іноземної мови. Подано результати теоретичного та емпіричного досліджень психологічного потенціалу арт-терапевтичних засобів у процесі навчання іноземної мови. Розглянуто основні історичні аспекти розвитку арт-терапії як психологічної науки та її інструментарію. Визначено специфіку арт-терапевтичних засобів у процесі навчання мови. Обґрунтовано використання художніх терапевтичних засобів, ураховуючи те, що арт-терапевтичний матеріал у навчанні може бути різноманітним. Запропоновано докладно розглянути можливості використання

---

© Хворост Х. Ю., 2017